طراحی مجتمع های اقامتی تفریحی و گردشگری با رویکرد معماری بومی

محدثه عبوری[1]*، فرزین نگارستان[2]

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد گروه معماری، دانشگاه آزاد واحد دامغان mohanna_oburi@yahoo.com
۲- هیات علمی دانشگاه تهران، ایران arc. negarestanf@gmail.com
⋮

چکیده

گردشگری، صنعتی گسترده، عظیم و رو به رشد در عرصه فرهنگ و اقتصاد جهان است که به عنوان صنعتی نوپا در سال های اخیر تاثیرات زیادی بر وضعیت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جهان داشته است. ایجاد اشتغال، ارز آوری، تعادل منطقه ای، کمک به سرمایه گذاری در میراث فرهنگی، بهسازی محیط و ... از جمله مزایای صنعت گردشگری می باشند .نیاز انسان به طبیعت، نیازیست انکار ناپذیر، سفر در طبیعت و هم اقامت در آن و مأنوس شدن با آن در ساختن روح انسان بسیار تأثیر گذارست و معماری از عوامل تعیین کننده نحوه اقامت و بی شک نحوه برخورد او در این اقامت با طبیعت است. جذب گردشگر از جمله امکاناتی است که توجه به معماری بومی در پی خود دارد که در نهایت منجر به پایداری اقتصادی و توسعه آنها میگردد. با توجه به ارتباط عمیق معماری با فرهنگ یک منطقه، ضرورت توجه به طراحی مطلوب مجموعه های تفریحی توریستی در راستای جذب توریست احساس می شود. با توجه به رشد روز افزون گردشگری و گسترش صنعت توریسم ایجاد فضاهایی برای پاسخ گویی به این منظور و همچنین ایجاد مکان هایی سالم برای گذراندن اوقات فراغت بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. لذا در این تحقیق به طراحی مجتمع های توریستی و تفریحی و گردشگری با رویکردی معماری بومی می پردازد.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، معماری بومی و مجتمع اقامتی تفریحی

مقدمه

امروزه گردشگری به یکی از مهم ترین فعالیت های اقتصادی کشورها تبدیل گشته و بی تردید در قرن آینده یکی از مهم ترین شاخص های اقتصادی خواهد بود و در سال های آتی فرصت های بی شماری را برای سرمایه گذاری و اشتغال معرفی می نماید. در دنیای امروز که پا به هزاره جدید گذاشته است، بی تردید صنعت گردشگری به صورت یکی از پایه های استوار سیستم جهانی در خواهد آمد. امروزه گردشگری تنها مختص خانواده های مرفه و ثروتمند نیست، بلکه میلیونها نفر از مکانهای تازه بازدید میکنند. در حالی که عصر جدیدی از توریسم آغاز شده است و سیر تکاملی خود را می پیماید، تعداد زیادی از عوامل برونزا برآن تاثیر خواهند گذاشت. یکی از اساسی‌ترین اصول در گسترش صنعت گردشگری، توجه به مسئله اقامت گردشگران است. قطعاً هر گردشگری نیازمند آن است که پس از تفریح و تفرج در جایی موقتاً اقامت و استراحت نماید، که علاوه بر تأمین آسایش و آرامش و برآوردن نیازهای اولیه‌اش، بخشی از جاذبه‌های سفر وی نیز محسوب گردد.(۱)

ارتباط گسترده معماری در رابطه با صنعت گردشگری در وهله اول به شکل مجموعه های اقامتی-تفریحی نمود می یابد. با کمی اغراق می توان گفت استقرار اغلب مجموعه های اقامتی موجود در کشور به دلایل اقتصادی، تاریخی، مذهبی، تفریحی و ... در مجاورت عنصر جذب کننده گردشگر می باشد و شاید مجموعه ای تفریحی-اقامتی داخل کشور نباشد که به دلیل ذات وجودی خود هدفی برای جذب گردشگر شود. عمده انتظارات توریستها از یک مجموعه اقامتی-تفریحی محدود به سطح ارائه خدمات آنها میشود و کمتر بنایی به علت نوع طراحی، ایجاد فضاهای خلاقانه و دیگر ویژگی های یک معماری خوب جذب

توریست کرده باشد. (۲) معماری بومی هر منطقه گنجینه ای ارزشمند برای آن منطقه محسوب میشود که عدم توجه به آن سبب از دست رفتن فرصت های اقتصادی و اجتماعی است جذب گردشگر از جمله امکاناتی است که توجه به معماری بومی در پی خود دارد که در نهایت منجر به پایداری اقتصادی شهرها و روستاها و توسعه آنها میگردد. در این تحقیق دستیابی به الگوهایی برای ارتقا رابطه مجموعه اقامتی و صنعت توریسم می پردازد.

گردشگری

از نظر بیشتر مردم عبارت گردشگری بر سفرهای تفریحی دلالت میکند و بیشتر به صورت مترادف تعطیلات به کار میرود . هم چنین در کتابهای لغت از گردشگری به عنوان مسافرت به منظور تفریح یاد میکنند .برعکس، سازمانهای گردشگری و مراکز دیگری که در پی توسعه، بازاریابی و هماهنگی گردشگری در کشورشان هستند، سعی بر داشتن دیدگاه وسیعتری در این مورد دارند؛ از نظر آن ها گردشگری یعنی مسافرت با اهداف مختلف به استثنای سفر به منظور کار، مهاجرت و فعالیتهای محلی و منطقه ای (۳)

صنعت گردشگری

در سالیان اخیر بدلیل اهمیت گردشگری از آن بعنوان یک صنعت نامبرده میشود و این صنعت به اندازه ای درآمدزا و پرسود میباشد که بسیاری از کشورها به اندازه درآمد نفتی کشورمان ایران از این صنعت کم هزینه و پرسود درآمدزائی کرده اند.صنعت گردشگری و یا اصطلاحاً صنعت توریسم، سومین صنعت مولد شغل و سرمایه بعد از صنعت نفت و خودرسازی میباشد .به همین دلیل در دهه های اخیر بسیاری از دولتها، مسئولین اقتصادی و صاحبنظران با حساسیت بیشتری به گسترش این صنعت روی آورده اند و در تلاش هستند سهم بیشتری از بازار جهانی این صنعت را برای جوامع خود به ارمغان ببرند .گردشگری در چند دهه اخیر به یکی از مهمترین تا سال ۲۰۲۰ درآمد UNWTO تا سال ۲۰۲۰ درآمد حاصل از توریسم بین الملل به ۱/۶ میلیارد دلار برسد .این صنعت بعنوان یک سیستم جهانی بخش قابل توجهی از تولید ناخالص جهان را به خود اختصاص داده است. یکی از مهم ترین علل گردشگری وجود معمار های عظیم و زیبا که گردشگران برای شناختن و دیدن این بناها، پای در این صنعت می نهند. گردشگری با پیدایش معماری پیش می رود، استحکام معماری های زمان گذشته تاثیر بالایی بر میزان گردشگری می گذارد. (۴)

اهمیت گردشگری

به طور کلی صنعت توریسم از دو جهت دارای اهمیت است :اولاً موجب آشنایی مردم با دیگر فرهنگ ها، نژادها، اقوام، سرزمین ها، گویش ها و ... می شود و ثانیاً از نظر اقتصادی یکی از منابع مهم درآمد و ارز و نیز ایجاد اشتغال محسوب می شود که امروزه جنبه اقتصادی آن بیشتر مورد توجه قرار گرفت است.گردشگری در بسیاری از کشورهای بزرگ و کوچک جهان، از بزرگ ترین و سودآورترین صنایع آن کشورها است. است.آمار نشان می دهد ۱۱ درصد نیروی کار در کشورهای توسعه یافته در بخش توریسیم فعال بوده و سالانه ۳۰ تا ۴۰ میلیارد دلار در آمد از این راه نصیب این کشورها می شود .جهانگردی یکی از مطمئن ترین، پاک ترین و ارزان ترین منابع کسب درآمد ارزی است.آگاهان اقتصادی معتقدند گردشگری بخشی از مجموعه عظیم اقتصاد است که در حد بسیار زیادی با رگه های فرهنگی گره خورده است. (۵)

نقش معماری در گردشگری

هنگامی معماری از دیدگاه گردشگری بررسی میشود ،میتوان دو نقش اساسی برای معماری در گردشگری در نظر گرفت :
۱- معماری به عنوان یک لازمه در صنعت گردشگری ۲-معماری به عنوان یک جاذبه در صنعت گردشگری.تاسیسات و زیر ساخت های گردشگری است.توسعه گردشگری نیاز به زیر ساخت دارد و عمدتا در قالب تاسیسات اقامت،خدمات، حمل ونقل و امکانات عمومی تعریف میشود.مسافرت و اقامت در مکانی غیر محل متداول زندگی فرد بر طبق تعریف اساس گردشگری به شمار میرود(۶). بنابراین فراهم کردن وسایل حمل ونقل و تاسیسات اقامتی از اجزا اصلی برنامه های توسعه گردشگری هستنداز این عوامل به عنوان عوامل ثانویه در صنعت گردشگری یاد میشود.گردشگران به وسیله جاذبه های گردشگری به یک منطقه جذب میشوند و پس از ان این زیرساختهای گردشگری اند که باید پاسخگوی نیاز مسافران باشند.بعد از نیاز سنجی ،جایابی ،تعریف کارکرد و بسیاری از موارد دیگر در حوزه ی علم جغرافیا و گردشگری است،مبحث طراحی و ساخت بنای این تاسیسات مطرح است.در اینجاست که معماری مانند سایر بخشها به کمک صنعت گردشگری امده و در ساخت و کاربرد هرچه بهتر این بناها نقش بازی میکند.(۷)

معماری بومی:

بنا بر تعریفی که پاول الیور از معماری بومی دارد، معماری بومی،آن گونه از معماری است که از درون جوامع رشد می کند و طی زمان خود را با شرایط اجتماعی و اقلیمی و فناوری سازگار می سازد و تکامل می یابد و با ارزش ها ،اقتصاد و شیوه های زندگی فرهنگ هایی که مولد آن ها هستند سازگار می باشند و یا به طور خلاصه معماری بومی،معماری مردم و معماری توسط مردم و نه برای مردم است(۸) در این تعریف یکی از شاخصه های معماری بومی که مشارکت مردم در ساخت این گونه از معماری، قابل ملاحظه است و همچنین توجه به ارزش ها و همسازی آن لا طبع طبیعت است . در جایی دیگر راپاپورت نیز این گونه معماری بومی را تعریف می کند:این نوع مسکن بومی تجلی آنی ارزش های در حال تغییر و نیز تصویر خانه و جهان بینی و شیوه ی زندگی است و حاصل مجموعه ای از موقعیت هاست و یا از دید وی معماری بومی ،به جای تسرط بر طبیعت سعی در ایجاد تعادل با آن را دارد و این عامل را عامل برتری آن بر معماری های صاحب سبک در زمینه آنچه که به بررسی روابط میان محیط ساخته شده انسان و طبیعت می گردد،می داند(۹)

معماری بوم گرا و اصول آن:

یکی از مهمترین گرایشات روش شناختی موجود در معماری بوم گرا، معماری با مردم یا معماری بدون مردم است. راپاپورت در کتاب انسان شناسی مسکن از واژه های معماری مردمی، معماری اولیه و بومی برای این نوع معماری استفاده می کند. او معتقد است بناهای یادماندنی به سنت شکوهمند معماری تعلق دارند و با این هدف بوجود آمده اند که جلوه ای از قدرت بزرگان در مقابل دیده توده و عموم باشند و یا احترام معماران و ارزیابان خبره را نسبت به هنر معمار و سلیقه ظریف بانی ساختمان برانگیزانند.

داگلاس کلبا برای منطقه گرایی انتقادی ۵ اصل بیان کرده است:

۱- حس مکان: منطقه گرایی انتقادی با علاقه به مکان آغاز می شود. در این دیدگاه توجه به اقلیم محلی، توپوگرافی، پوشش گیاهی، مصالح ساختمانی و شیوه های ساخت دردستور کار قرار دارد.
۲- حس طبیعت: از آنجا که طبیعت واجد اصول اولیه ی سر زندگی، زیبایی و پایداری است، بر این اساس می تواند به عنوان الگوی مناسبی در طراحی مورد استفاده قرار گیرد.
۳- حس تاریخ: مطالعه عمیق تاریخ با هدف دستیابی به اصول طراحی و نه فقط به منظور الگوبرداری از عناصر و اشکال، از اصول منطقه گرایی انتقادی است.

۴- حس صنایع دستی: در این اصل، کاهش کیفیت بناها در راستای رسیدن به بیشترین بازدهی و صرف کمترین هزینه که از اصول معماری مدرن بود مورد انتقاد قرار گرفته است. در مقابل احتراز از انبوه سازی و روی آوردن به ساخت بناهایی با ویژگی های خاص و منحصر به فرد بعنوان روشی قابل قبول ارائه شده است.

۵- حس مرزها: این حس در ارتباط با نیاز انسان به وجود قلمروهای فیزیکی و ملموس، به منظور اعمال محدودیت بر مکانها و فعالیت های انسانی تدوین شده است. به کمک این اصل، مقیاس انسانی در فضاها رعایت شده و قلمروهای کالبدی شکل می گیرند.(۱۰)

مجتمع های اقامتی تفریحی و گردشگری و معماری بومی

محیط های انسان ساخت از دو جنبه در نظام فعالیت های گردشگری اهمیت دارد، از یک سو، به لحاظ تمرکز جمعیت در آنها، مبدا فعالیت های گردشگری به شمار می روند. از سوی دیگر به سبب وجود امکانات معیشتی و رفاهی و فعالیت های اقتصادی، بازرگانی، صنعتی، فرهنگی، ارتباطی، فراغتی و داشتن آثار باستانی در منابع تاریخی، مقصد فعالیت های گردشگری شمرده می شوند. گردشگری نیاز طبیعی، روحی، روانی و اجتماعی انسان می باشد و زمانی معنای واقعی خود را خواهد یافت که علاوه بر تسهیل شرایط انجام آن، در فضای مطلوب و مطبوع نیز اتفاق میافتد از اهمیت بسیار برخوردار می باشد به این منظور طراحی بهینه مجموعه های تفریحی اقامتی باید به استفاده کنندگان امکان تازه کردن نفس را بدهد و عرضه کننده تجدید قوا و بازسازی جسمانی و روحی باشد. فضای اقامتی و جو آن از سوی دیگر یکی از فضاهای مبین سیاست اجتماعی، فرهنگی و فراغتی خواهد بود. پس فضای اقامتی یا آنچه در این مکان و فضا می گذرد باید امکان تجربه فردی خاطره انگیز یا زمینه ساز اتفاقات و برخورد های مناسب خواه انسانی، روانی، اجتماعی، فرهنگی و ... را میسر نماید. این مطلوب مقدر نمی گردد مگر با انتخاب روش های مناسبی برای طراحی و تعیین اهداف کلان و خردی که در طراحی اثر باید پایه ریزی شده و با ابزار مناسب برای تحقق آن گام برداشت.

طراحی مجموعه اقامتی تفریحی با در نظر گرفتن اهداف و راهبرد های آن یکی از راهکار های توسعه صنعت گردشگری می باشد که می تواند صنعت گردشگری را کنترل، احیاء و تقویت نماید. از جمله اصول اساسی که برای نیل به این هدف در برنامه ریزی و طراحی مجموعه های اقامتی و تفریحی مد نظر می باشد استفاده از کاربری های بومی و نمایش معیشت، ایجاد طرح های سازگار با طبیعت و فرهنگ و آداب و رسوم منطقه، که تاثیر قابل توجهی در نحوه صحیح برخورد با طبیعت و شناخت فرهنگ بومی برای گردشگران در راستای اکوتوریسم و توسعه پایدار خواهد داشت.(۱۱)

ارائه الگو در روند معماری مجموعه های اقامتی تفریحی و گردشگری

مناطقی که به صورت بکر و دست نخورده باقی می ماند، وجود فضاهای تفریحی اقامتی گردشگری برگرفته از معماری و فرهنگ بومی منطقه می باشد و همچنین فضا هایی که آموزش نگهداری از طبیعت را برای استفاده کنندگان داشته باشد بی شک تاثیر قابل توجهی در راستای حفظ صنعت گردشگری منطقه خواهد داشت. رعایت موارد زیر الزامی می باشد.

-مجموعه اقامتی تفریحی گردشگری باید با سبک و مقیاس معماری شهری همخوان باشد.
- شکل ساختمان های مجموعه باید دلپذیر و باعث تجدید خاطرات افراد باشد.
- ایجاد امنیت و آسایش روانی و جسمی در محیط
- طراحی، حفظ و تقویت محل های گردهمایی و فعالیت های جمعی در مجموعه
- حفظ عناصر مصنوع خاطره انگیز
- حفظ عناصر طبیعی خاطره انگیز در راستای تقویت احساس تعلق به مجموعه
- نمایش معماری بومی، فرهنگ و آداب و رسوم بومی(۱۲)

نتیجه‌گیری

معماری بومی هر منطقه گنجینه ای ارزشمند برای آن منطقه محسوب میشود که عدم توجه به آن سبب از دست رفتن فرصت های اقتصادی و اجتماعی است جذب گردشگر از جمله امکاناتی است که توجه به معماری بومی در پی خود دارد که در نهایت منجر به پایداری اقتصادی شهرها و روستاها و توسعه آنها میگردد . از این رو معماری بومی به عنوان پاسخی پایدار به بستر خود می تواند فرصت مناسبی برای جذب گردشگران باشد. افزایش انفجار امیز جمعیت بهره برداری غیر معقول از منابع طبیعی تخریب و کاهش تنوع زیستی گسترش روز افزون آلودگیها محیطهای هوا خاک و آبهای جان را تحت تاثیر اثرات زیان بار قرار داده است ایجاد مجموعه های تفریحی توریستی در مناطق اکوتوریستی همواره یکی از دل مشغولی ها و نگرانیهای جوامع کنونی شهری به شمار میرود توسعه نامناسب در این مناطق ممکن است منجر به از بین رفتن اکوتوریسم منطقه شود انگیزه اصلی در اکوتوریسم پایدار سفر به طبیعت و دیدار از جذابیت های طبیعی یک منطقه شامل ویژگیهای کالبدی و فرهنگ بومی آن است با توجه به ارتباط عمیق معماری با فرهنگ یک منطقه ضرورت توجه به طراحی مطلوب مجموعه های تفریحی توریستی در راستای جذب توریست احساس میشود .

مراجع

[۱] حسینی، ن،منیت پایدارثمره توسعه گردشگری است، روزنامه سرمایه،ص۴، ۱۳۸۶

[۲]سلطانی، ر، بیات، پ، فروزنده، م، طراحی مجموعه توریستی اقامتی با رویکرد معماری پایدار نمونه موردی شهر اصفهان، اولین کنفرانس ملی شهرسازی، مدیریت شهری و توسعه پایدار، ۱۳۹۳

[۳] شمس،م، امینی،ن، ارزیابی شاخص فرهنگ ایرانی و تاثیر آن در توسعه گردشگری، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی – سال اول، شماره چهارم، پاییز ،۱۲۳۸۲

[۴] سروشیان،م، طراحی مفهومی سیستم اطلاعات گردشگری و توریستی- -پائیز و زمستان ،۱۳۸۷

[۵] الوانی، م،اصول و مبانی جهانگردی "نشر رهنما، چاپ دوم،ص ۴۳، ۱۳۷۹

[۶] فرجی راد ،ع ,افتخاریان ،ب، بررسی نقش معماری در صنعت گردشگری (مطالعه موردی: معماری ایران)، فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری :, دوره ۱ , شماره ۳ ;از صفحه ۴۹ تا صفحه ۶۷. ،۱۳۹۱

[۷]زارعی قادیکلایی، س، مهری ،س، تاثیر فرهنگ بر معماری بومی، اولین کنفرانس سالانه موسسه آموزش عالی بینالود مشهد، ۱۳۹۴

[۸]نورمحمدی،س، درک سرشت فضای معماری با تامل در تشابه فضا در سکونتگاه های بومی،رساله دکتری معماری،دانشکده معماری،پردیس هنرهای زیبا،دانشگاه تهران، ۱۳۸۸

[۹]راپاپورت،آ، انسان شناسی مسکن،ترجمه:خسرو افضلیان،انشارات حرفه هنرمند،چاپ اول ، تهران، ۱۳۸۸

[۱۰]Douglas S. Kelbaugh. Repairing the American Metropolis: Common Place Revisited, Seattle, Washington: University of Washington Press, 2002.

[۱۱]شریفیان، ا، اصلانی، م، جستاری بر طراحی معماری مجموعه تفریحی اقامتی با رویکرد احیاء و تقویت صنعت گردشگری ایران، همایش ملی گردشگری و طبیعت گردی ایران زمین، ۱۳۹۱

[۱۲]بابایی کلرود، ز، کسرایی، د، ضرورت توجه به بوم گرایی در طراحی مجموعه های تفریحی اکوتوریسمی در راستای گردشگری (اکوتوریسم) فرهنگی پایدار، نمونه موردی سواحل درای خزر، کنفرانس بین المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری، ۱۳۹۲